

Куцик В. І.,

к.е.н., доц. кафедри економіки підприємства, Львівська комерційна академія, м. Львів

Панарига Н. М.,

магістрант, Львівська комерційна академія, м. Львів

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У статті проведено гносеологічне та онтологічне дослідження поняття “ефективність” та зазначено, що це категорія, яка властива не всякій дії, а лише цілеспрямованій, і означає насамперед ступінь досягнення мети. Розглянуто видову класифікацію ефективності та виділено три її види: економічну, соціально-економічну, соціальну. Висвітлено концептуальні положення управління ефективністю діяльності підприємства та визначено процес управління ефективністю як багатогранну проблему, що потребує використання різних підходів та концепцій. Запропоновано, по-перше, розглядати економічний механізм підвищення ефективності діяльності підприємства як складову управління та регулювання самим підприємством, по-друге, використовувати загальну методологію науки управління та регулювання для обґрунтування його теоретичних засад. Обґрунтовано теоретико-методологічні основи економічного механізму підвищення ефективності діяльності, зазначено про необхідність його розгляду як сукупності декількох складових.

Ключові слова: економічний механізм управління, ефективність, результативність, концептуальні положення управління, економічний механізм підвищення ефективності діяльності підприємства.

Кусук V. I.,

Ph.D., Associate Professor, Associate professor of the Department of Economics of Enterprise, Lviv Academy of Commerce, Lviv

Paparyha N. M.,

Undergraduate, Lviv Academy of Commerce, Lviv

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF ECONOMIC MECHANISM OF INCREASING THE EFFICIENCY OF ENTERPRISE ACTIVITIES

Abstract. The article studies epistemological and ontological research of "efficiency" concept and notes that this category, which is not unique to every action, but only focused action, and means first of all a degree of achieving the goal. Considered species classification of efficiency and highlighted its three types: economic, socio-economic, social. Conceptual principles of the enterprise performance management and performance management process is defined as a multidimensional problem that requires using of different approaches and concepts. Proposed, first, to consider the economic mechanism of increasing the efficiency of a company as a part of management and regulation of the enterprise, and secondly, to use a common methodology of management and regulation science to justify its theoretical foundations. The theoretical and methodological foundations of economic mechanism of increasing the efficiency of a company were grounded and the need of its consideration as a combination of several components was indicated.

Keywords: economic mechanism of management, efficiency, effectiveness, conceptual provisions of management, economic mechanism of increasing the efficiency of company's activities.

Постановка проблеми. Ринкова форма організації господарської діяльності, створюючи можливості для досягнення підприємствами економічної свободи, вимагає водночас формування адекватної системи управління суб'єктами господарювання, здатної забезпечити ефективність господарської діяльності та адаптивність до мінливих умов зовнішнього середовища. Функціонування будь-якої системи управління ґрунтується на використанні

відповідних механізмів, серед яких чільне місце посідає економічний механізм підвищення ефективності діяльності підприємств, що зазнає суттєвих трансформацій в умовах становлення інституту приватної власності.

Для сучасних українських підприємств однією з основних проблем успішного функціонування є формування економічного механізму підвищення ефективності діяльності. Особливо гостро зазначе-

на проблема постає перед підприємствами, які в даний час переходять від стратегії виживання і стабілізації до стратегії збалансованого розвитку та стійкого економічного зростання.

У зв'язку з цим виникає необхідність наукового обґрунтування та застосування на практиці економічного механізму підвищення ефективності діяльності підприємства з урахуванням внутрішніх особливостей і динамічності зовнішнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні положення категорії ефективності, механізму управління та механізму управління ефективністю знайшли відображення у наукових працях значної кількості вітчизняних та зарубіжних вчених – теоретиків та практиків, таких як Е. Короткова, А. Кульмана, В. Луцковського, Е. Мінаєва, В. Мухіна, В. Пonomаренко, Г. Попова, М. Рогози, О. Страхової, Ф. Хміля, О. Ястремської та ін.

Постановка завдання. Кожне підприємство намагається функціонувати таким чином, щоб у кінцевому результаті діяльність як його складових, так і в цілому була ефективною. Це можливо, як вважають сучасні науковці та практики з питань управління, за умов наявності спеціального й оптимального для кожного підприємства механізму підвищення ефективності його діяльності. Тому метою статті є вивчення теоретико-методологічних основ економічного механізму підвищення ефективності діяльності підприємства для подальшого застосування в практичній діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу. Для ґрунтовного дослідження сутності економічного механізму підвищення ефективності діяльності підприємства доцільно взяти до уваги гносеологічні аспекти поняття “ефективність”, провести онтологічний аналіз його сутності та цілей.

Серед таких проблем, як надійність, якість, результативність, саме ефективність в управлінні стала вивчатися як самостійне поняття. Вона цікавила фахівців із економіки, управління, філософії ще з давніх часів. Її розглядали в своїх працях такі відомі вчені, як Я. Зеленецький, Г. Емерсон, Ф. Кенне, Т. Котарбинський, К. Маркс, С. Мескон, В. Петті, Д. Рікардо та ін. Представник адміністративно-класичної школи менеджменту Г. Емерсон дотримувався такого погляду, згідно з яким “головною турботою управлінця має бути ефективність”. І до сьогодні саме ефективність з погляду управлінців є найбільш важливою характеристикою діяльності підприємства.

Таким чином, у процесі еволюції категорія “ефективність” розглядалася з позиції різних наук. Її ототожнювали з економічністю, результативністю та продуктивністю. Однак, на наш погляд, дані судження є односторонніми, незважаючи на те, що у перекладі з латинської це поняття дійсно означає дієвість, економічність, результативність і продуктивність [1, с. 192].

Розглядаючи погляди відомих науковців щодо сутності та змісту поняття “ефективність”, а також підходи щодо його визначення, можна зробити

висновок: ефективність – це категорія, яка властива не всякій дії, а лише цілеспрямованій, і означає на-самперед ступінь досягнення мети. Тому можна стверджувати, що дієвість, економічність, результативність і продуктивність є характеристиками ефективності, і їх ототожнення є некоректним, адже кожна з характеристик відображає лише один бік багатоаспектного поняття “ефективність”.

Логічним відправним пунктом для подальшого аналізу буде вивчення та узагальнення думок теоретиків щодо видової класифікації ефективності, оскільки класифікація є науковим прийомом поглибленого вивчення будь-яких явищ дійсності. Найбільш поширеною є класифікація, згідно з якою ефективність виступає в трьох видах – економічна, соціальна, соціально-економічна (рис. 1).

Рис. 1. Видова класифікація ефективності [6, с. 24-32]

На думку ряду науковців, економічна ефективність відображається через різні вартісні показники, які характеризують проміжні та кінцеві результати діяльності. Даний вид ефективності не відображає всієї специфіки відносин, що притаманні певній діяльності. Її критерій – мінімізація витрат або максимізація результатів.

Соціальна ефективність проявляється як результат впливу заходів економічного характеру на формування способу життя людини. Її критерій – задоволення потреб соціального характеру відповідно до ресурсів, що спрямовані на досягнення цих цілей.

Економічна та соціальна ефективність тісно пов'язані між собою. Підвищення економічної ефективності сприяє зростанню соціальної ефективності. Основним чинником, що впливає на підвищення економічної ефективності, є технічний прогрес. Він у кінцевому результаті завжди пов'язаний зі збільшенням кваліфікаційної структури зайнятих і змістовності праці, а звідси і з ростом потреб працівників, які обов'язково необхідно задовольнити.

Проведене гносеологічне та онтологічне дослідження поняття “ефективність” засвідчило, що численна кількість фахівців із філософії, управління, економіки вже протягом значного періоду не можуть досягти одноставності в тлумаченні даного терміна. Тривалий час поняття “ефективність” трактувалося як співвідношення результату до витрат, що характеризувало його лише з економічного погляду [7, с. 311].

Необхідно економічний механізм підвищення ефективності діяльності підприємства, по-перше, розглядати як складову управління та регулювання самим підприємством, по-друге, використовувати загальну методологію науки управління та регулювання для обґрунтування його теоретичних засад.

Використовуючи системний підхід в управлінні, вважаємо за доцільне вдосконалити концептуальні положення управління ефективністю діяльності підприємства, які мають висвітлювати такі основні питання [3, с. 42-43]:

- визначення сутності об'єкта управління ефективністю діяльності підприємства;
- обґрунтування можливості та необхідності управління ефективністю діяльності підприємства;
- ідентифікація суб'єктів управління ефективністю діяльності підприємства;
- формування мети (завдань) управління ефективністю діяльності підприємства;
- визначення функціонального змісту управління ефективністю діяльності підприємства;
- обґрунтування принципів (вимог) здійснення управління ефективністю діяльності підприємства;
- формулювання методичних засад оцінки уп-

лягає у виборі підходу, який найбільшою мірою відповідає умовам функціонування організації та не порушує загальної концепції її управління.

Взаємозв'язок між цими базовими положеннями ілюструє рис. 2.

Значна роль підвищення ефективності в розвитку підприємства та забезпеченні інтересів його власників і персоналу визначає необхідність безперервного управління нею.

Таким чином, враховуючи сутність понять “управління” та “ефективність”, на наш погляд, доцільно визначити, що управління ефективністю діяльності підприємства являє собою цілеспрямоване оперативне регулювання діяльності за напрямками управління ефективністю для забезпечення відповідності фактичного стану підприємства заданим параметрам.

Об'єктом управління ефективністю діяльності вважаємо процес функціонування підприємства, а суб'єктами – певне коло осіб, що реалізують завдання управління ефективністю.

Головною метою управління ефективністю діяльності вважаємо забезпечення максимізації добробуту власників підприємства в поточному і перспективному періоді.

Таким чином, із урахуванням різних поглядів

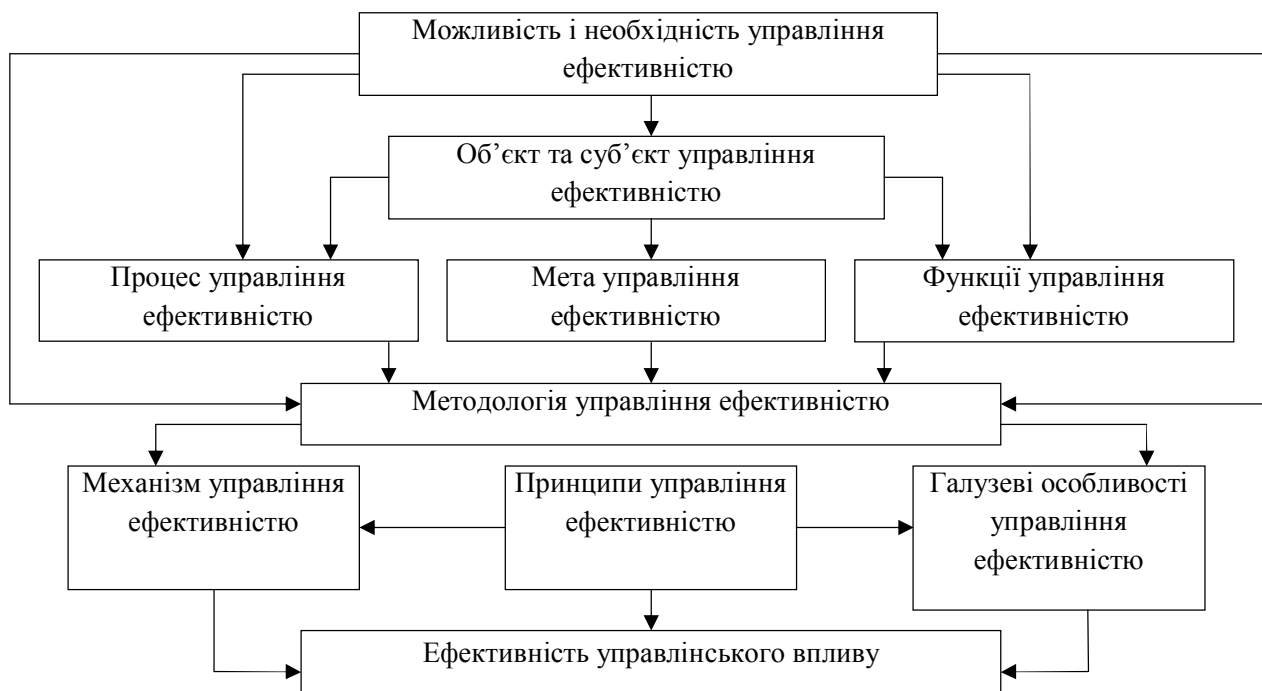

Рис. 2. Концептуальні положення управління ефективністю діяльності підприємства [2, с. 147-154]

равлення ефективністю діяльності підприємства.

Тема управління ефективністю останнім часом набуває все більшої актуальності. Все частіше керівники різних підприємств виявляють зацікавленість у розробці заходів щодо підвищення ефективності їхньої діяльності, про що свідчать публікації у періодичних виданнях. Важливо розуміти: управління ефективністю – багатогранна проблема, яка потребує використовувати різні підходи та концепції. Тому завдання керівників, які спрямовують діяльність підприємств на підвищення ефективності, по-

щодо визначення сутності терміна “механізм управління”, а також результатів проведеного вище дослідження теоретичних аспектів понять “ефективність” і “управління ефективністю”, в подальшому механізм управління ефективністю діяльності підприємства буде тлумачитися як оптимальна сукупність форм, структур, методів, засобів і функцій управління, які покликані сприяти цілеспрямованому оперативному регулюванню діяльності за напрямками управління ефективністю для забезпечення

відповідності фактичного стану підприємства заданим параметрам.

У зв'язку зі складною структурою механізму управління ефективністю діяльності виникає необхідність у подальшому дослідженні його мети, завдань і принципів функціонування, що властиві для динамічних систем. Вивчення даних питань, їх наукове теоретичне обґрунтування дасть можливість обрати інформаційно-логічну модель механізму управління ефективністю діяльності, що адекватна практичним цілям функціонування певного підприємства, тобто забезпечить для останнього синтез складових механізму управління.

Основна мета механізму управління ефективністю діяльності впливає з сутності даного поняття і полягає у забезпеченні цілеспрямованого оперативного регулювання діяльності за напрямками управління ефективністю для забезпечення відповідності фактичного стану підприємства заданим параметрам. Однак у процесі розробки механізму управління ефективністю діяльності підприємства основна мета деталізується у цілях і конкретизується відповідно до стратегії розвитку підприємства. Досягнення ж цілей, у свою чергу, складається з низки завдань [5, с. 320].

Визначення конкретного переліку завдань механізму управління ефективністю діяльності не є можливим, тому що кожне підприємство має конкретизувати їх самостійно, враховуючи етапи життєвого циклу свого розвитку. Однак існують рекомендації, яких необхідно дотримуватися при визначенні завдань. Згідно з ними формулювання кожного завдання повинно містити кількісну характеристику кінцевого результату та критерії його досягнення. Завдання мають бути зрозумілими їх виконавцям і співпадати з їх інтересами, тобто відображати соціальну спрямованість управління. Кожне завдання супроводжується низкою заходів щодо його реалізації, а кожен захід, у свою чергу, є комбінацією методів і засобів управління, що взаємопов'язані спільністю однієї мети, і за допомогою яких реалізуються спрямованість і конкретні параметри управлінських дій. Застосування ж методів і засобів управління потребує наявності всіх основних функцій управління.

Заходи щодо реалізації завдань механізму управління ефективністю діяльності підприємства характеризуються високою організаційно-економічною складністю, взаємопов'язаністю та взаємозумовленістю. Відповідно до закону необхідної різноманітності даний механізм має володіти характеристиками складної системи, а саме: цілісністю, складністю структури та поведінки. Найважливішими вимогами реалізації системності функціонування та розвитку зазначеного механізму управління є комплексність, безперервність і наукове обґрунтування процесу управління ним [4, с. 32-33].

Комплексність функціонування та розвитку механізму управління ефективністю діяльності підприємства означає єдність засобів впливу як у просторі, так і в часі, а безперервність забезпечується використанням зворотного зв'язку. Характеристика наукового обґрунтування припускає, що форми, структури, методи та заходи управління, що

визначають склад і внутрішню будову механізму управління, мають бути логічно обґрунтовані та перевірені на практиці [10, с. 71-74].

Реалізація цілей і завдань економічного механізму підвищення ефективності діяльності підприємства є можливою за умови використання цілісної системи принципів. Вважаємо, що їх необхідно подати у вигляді трьох взаємопов'язаних і взаємодоповнюваних складових. Базовою виступає загальносистемна складова, на підставі якої за часовим аспектом виділяють стратегічну та тактичну.

Механізм економічного механізму підвищення ефективності діяльності підприємства необхідно розглядати як сукупність декількох складових. Спираючись на зроблений вище висновок, згідно з яким загальні теоретичні та практичні положення щодо побудови економічного механізму підвищення ефективності діяльності підприємства можна застосовувати в процесі розробки механізму управління його ефективністю, класифікації механізму управління підприємством є придатними для систематизації механізмів управління ефективністю їх діяльності [9, с. 49-50].

Рис. 3. Складові економічного механізму підвищення ефективності діяльності підприємства [3, с. 42-43]

З визначень економічного та організаційного механізмів, запропонованих спеціалістами з управління, впливає, що економічний механізм – це система, яка покликана формувати та регулювати відносини об'єкта управління з внутрішнім і зовнішнім середовищем через економічні важелі для досягнення кінцевої мети. Отже, економічний механізм підвищення ефективності діяльності підприємства є оптимальною сукупністю форм, структур, методів, засобів і функцій управління, яка має формувати через економічні важелі його відносини з зовнішнім середовищем із метою забезпечення цілеспрямованого оперативного регулювання діяльності за напрямками підвищення ефективності для відповідності фактичного стану підприємства заданим параметрам (рис. 3). До його складу входять елементи економічного та організаційного механізмів.

Економічний механізм підвищення ефективності діяльності підприємства, враховуючи його структуру, є складною системою, і в подальшому ми пропонуємо розуміти його як оптимальну сукупність форм, структур, методів, засобів і функцій управління, яка має формувати через економічні важелі

відносини механізму з зовнішнім середовищем із метою забезпечення цілеспрямованого оперативного регулювання діяльності за напрямками управління ефективністю для відповідності фактичного стану підприємства заданим параметрам [8, с. 224].

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. В сучасних умовах ринку для того, щоб підприємство могло успішно існувати та функціонувати на ринку, займаючи одне з перших місць, підвищувати конкурентоспроможність та розвиватися залучаючи більш кваліфіковані кадри та розширюючи ринок збуту, повинен існувати потужний економічний механізм, який би дозволяв постійно підвищувати ефективність діяльності підприємства.

Найбільш радикальний шлях підвищення економічної ефективності підприємства пов'язаний зі створенням досконалого економічного механізму, який би зміг ефективно поєднувати застосування економічних методів у системі управління, планування, фінансування, оцінки та економічного стимулювання діяльності підприємств.

Ми визначили, що в основу економічного механізму підвищення ефективності діяльності підприємства покладено механізми управління та регулювання підприємством. Для ґрунтовного дослідження сутності економічного механізму підвищення ефективності діяльності підприємства було взято до уваги ґносеологічні аспекти поняття “ефективність” та проведено онтологічний аналіз його сутності та цілей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кульман А. Экономические механизмы / А. Кульман. – М. : Прогресс, 1993. – 192 с.
2. Куценко А. В. Механізм управління ефективністю діяльності системи як необхідність для досягнення її цілі / А. В. Куценко // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2006. – № 212. – С. 147-154.
3. Куценко А. В. Організаційно-економічний механізм управління ефективністю підприємств та організацій – необхідний елемент реформи споживчої кооперації України / А. В. Куценко // Методологія та практика менеджменту на порозі XXI століття: загальнодержавні, галузеві та регіональні аспекти: тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2006. – С. 42-43.
4. Куценко А. В. Система індивідуальних показників діяльності соціально-економічної системи як елемент управління її ефективністю / А. В. Куценко // Розвиток соціально-економічних відносин в умовах трансформації економіки України: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених. Хмельницький, 17-19 травня 2006 р. – Хмельницький: Інститут економіки та управління, 2006. – Т. 1. – С. 32-33.
5. Куцик П. О. Організаційно-економічний механізм функціонування оптової торгівлі в ринковому середовищі: монографія / П. О. Куцик, М. Я. Вірт. – Львів: Видавництво ЛКА, 2011. – 320 с.

6. Маркіна І. А. Методологічні питання ефективності управління / І. А. Маркіна // Фінанси України. – 2000. – № 6. – С. 24-32.

7. Маркіна І. А. Методологія сучасного управління: монографія / І. А. Маркіна. – К.: Вища шк., 2001. – 311 с.

8. Міценко Н. М. Діагностика дієвості економічного механізму торговельного підприємства: монографія / Н. Г. Міценко, Н. І. Дуляба – Львів: Видавництво ЛКА, 2012. – 224 с.

9. Папарига Н. М. Економічний механізм підвищення ефективності діяльності підприємства / Н. М. Папарига, В. І. Куцик // Стратегічні засади управління господарською системою підприємства в умовах динамічного розвитку конкурентного середовища: збірник матеріалів міжвузівської науково-практичної конференції, 5 грудня 2014 р. – Львів: Видавництво ЛКА, 2014. – С. 49-50.

10. Пуцик В. Л. Економічний механізм і його структура: теоретичний аспект / В. І. Куцик, В. Л. Пуцик // Торгівля, комерція, підприємництво: збірник наукових праць / [редакц. кол.: Алопій В. В., Дайновський Ю. А., Скибінський С. В. та ін.]. – Львів: Видавництво ЛКА, 2013. – Вип. 15. – С. 71-74.

REFERENCES

1. Kul'man, A. (1993), *Ekonomicheskiye mekhanizmy*, Prohress, M.
2. Kutsenko, A. V. (2006), “Mekhanizm upravlinnia efektyvnostiuii diial'nosti systemy iak neobkhdnist' dlia dosiahnennia ii tsili”, *Ekonomika: problemy teorii ta praktyky*, № 212.
3. Kutsenko, A. V. (2006), “Orhanizatsijno-ekonomichnyj mekhanizm upravlinnia efektyvnostiuii pidpriemstv ta orhanizatsij – neobkhdnyj element reformy spozhyvchoi kooperatsii Ukrainy”, *Metodolohiia ta praktyka menedzhmentu na porozi XXI stolittia: zahal'noderzhavni, haluzevi ta rehional'ni aspekty*.
4. Kutsenko, A. V. (2006), “Systema indyvidual'nykh pokaznykiv diial'nosti sotsial'no-ekonomichnoi systemy iak element upravlinnia ii efektyvnostiuii”, *Rozvytok sotsial'no-ekonomichnykh vidnosyn v umovakh transformatsii ekonomiky Ukrainy*, T. 1.
5. Kutsyk, P. O. and Virt, M. Ya. (2011), *Orhanizatsijno-ekonomichnyj mekhanizm funktsionuvannia optovoi torhivli v rynkovomu seredovyschi*, Vydavnytstvo LKA, L'viv.
6. Markina, I. A. (2000), *Metodolohichni pytannia efektyvnosti upravlinnia*, Finansy Ukrainy, № 6.
7. Markina, I. A. (2001), *Metodolohiia suchasnoho upravlinnia*, Vyscha shk., K.
8. Mitsenko, N. M. and Duliaba, N. I. (2012), *Diahnostyka diievosti ekonomichnoho mekhanizmu torhovel'noho pidpriemstva*, Vydavnytstvo LKA, L'viv.
9. Paparyha, N. M. and Kutsyk, V. I. (2014), “Ekonomichnyj mekhanizm pidvyschennia efektyvnosti diial'nosti pidpriemstva”, *Stratehichni zasady upravlinnia hospodars'koiu systemoiu pidpriemstva v umovakh dynamichnoho rozvytku konkurentnoho seredovyscha*.
10. Pushyk, V. L. and Kutsyk, V. I. (2013), “Ekonomichnyj mekhanizm i joho struktura: teoretychnyj aspekt”, *Torhivlia, komertsii, pidpriiemnytstvo* / [re-